
**POLINYÀ DEL VALLÈS DEL SEGLE X AL XII.
ESTUDI HISTÒRIC I DIPLOMÀTICO-PALEOGRÀFIC**

Jesús Alturo i Perucho

SUMARI

- 0. Introducció
- 1. Situació i delimitació del terme municipal de Polinyà del Vallès
- 2. Origen del poble
- 3. Activitat econòmica i social dels polinyanencs durant el segle X
- 4. Activitat econòmica i social dels polinyanencs durant el segle XI
- 5. Activitat econòmica i social dels polinyanencs durant el segle XII
- 6. L'activitat agrícola, ramadera i industrial
- 7. Les operacions de crèdit
- 8. El domini senyorial de Polinyà
- 9. L'església de Sant Salvador de Polinyà
 - 9.1. Antiguitat i invocació
 - 9.2. Propietat
 - 9.3. La sagrera
 - 9.4. Els preveres
- 10. L'església de Sant Martí de Polinyà
- 11. La documentació
 - 11.1. Estat i nombre dels documents
 - 11.2. Naturalesa jurídica dels documents
 - 11.3. La datació dels documents
 - 11.4. Els escriptors
 - 11.5. Notes paleogràfiques entorn de la documentació

0. Introducció.

Ja l'il·lustre mossèn Josep Sanabre havia indicat en la seva obra *El archivo Diocesano de Barcelona* que dins el fons documental de Santa Anna de Barcelona, custodiat en l'arxiu episcopal d'aquesta ciutat, hi havia documentació relativa a Polinyà del Vallès (1). De fet, si ens limitem a examinar les escriptures més antigues d'aquella canònica regular, barrejades amb les de Santa Eulàlia del Camp, veiem com dels sis-cents quaranta-un diplomes redactats entre els anys 942 i 1200 i conservats fins avui en original, trasllat, regest, edició o fotografia (2), vuitanta fan, d'una manera o altra, referència a la localitat vallesana que ens ocupa, nombre ja de per si digne d'ésser tingut en compte.

Després d'haver-nos ocupat de l'edició dels susdits documents i d'haver reconstruït, fins on ens ha estat possible, la història dels primers anys del monestir de Santa Anna de Barcelona i de la canònica de Santa Eulàlia del Camp juntament amb l'estudi de tot el lèxic baix-llatí i català que apareixia en aquests textos, ens ha semblat que podria resultar de profit l'anàlisi històrica de les escriptures que per no fer referència directa als dos instituts religiosos suara esmentats havien quedat marginades de tota investigació no lingüística (3). Però, alhora, hem cregut útil de completar aquest petit corpus inicial, extret dels diplomes de Santa Anna de Barcelona, amb noves recerques efectuades a l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i a l'Arxiu Històric de Sabadell, investigació que afegida als pocs textos relatius a Polinyà ja publicats ens ha permès d'arreglar una col·lecció diplomàtica total de cent vint-i-quatre documents.

Un aplec aital de cartes referides sols a tres segles de la història de Polinyà del Vallès, creiem que no és negligible perquè ens pot ajudar a fer-nos una mica cabal de quin era el seu estat de coses en els temps medievals, més que més si tenim en compte que aquesta població del Vallès Occidental no està gaire documentada en diplomataris ni en cartorals impresos (4) ni estudiada en cap monografia local extensa (5). Vet aquí, doncs, un petit resum de la nostra investigació (6).

1. Situació i delimitació del terme medieval de Polinyà del Vallès.

El document més antic de tots els que fan referència a Polinyà data del 15 d'abril del 969 i és un text interessantíssim. De primer, fa recular la història de Polinyà quatre anys i mig, ja que, fins ara, el diploma més antic que es coneixia de la nostra localitat remuntava al 3 de novembre del 973 (7). Però això no és tot, puix que el document és una escriptura de venda, per la qual els comtes de Barcelona, Borrell II i Letgarda, vengueren a Galí els drets públics damunt la vila de Polinyà pel preu de set peces de plata (8), i, tal com s'acostuma a fer en els contractes de venda, el redactor del pergami consignà ben detallades les afrontacions del bé que es transferia; segons aquests límits, els termes de

Polinyà en el segle X estaven demarcats pels d'Arraona, Canyelles, Palau-solità, Figueroles, Omet i Santa Maria Antiga. Tot i que alguns d'aquests topònims s'hagin perdut en l'actualitat (9), hom pot reconèixer en ells, malgrat lleugeres variants, els mateixos límits que els actuals (10), límits que, per cert, reapareixen amb petites modificacions en altres documents dels segles XI i XII (11). Els actuals termes de Polinyà tenen, per tant, una tradició ben antiga.

2. Origen del poble.

El primer diploma de Polinyà del Vallès ens informa també que la població era inicialment de jurisdicció comtal i això des d'abans del 969, any en què aquell fou posat en escrit, ja que no solament Borrell i Letgarda foren, d'acord amb aquest text, els primers detentors coneguts en època medieval dels drets damunt la vila, sinó que en la susdita escriptura de venda el mateix comte manifestà que aquells drets li havien pervingut per compra, però també per herència del seu immediat antecessor en el seti comtal.

Aquest text ens assabenta, així mateix, del nom del primer personatge a qui, després dels comtes de Barcelona, va pertànyer la jurisdicció de Polinyà: Galí, indubtable antecedent remot d'una llarga nissaga que detingué la senyoria de la susdita població fins a finals del segle XII (12).

Amb tot disposem encara d'un altre testimoni que ens pot fer anar més lluny en la recerca del posseïdor més antic dels drets de Polinyà o fins i tot del seu fundador, que és tant com dir dels seus orígens. Ens referim al nom mateix de Polinyà, mot que procedeix de *Paulinianum*, és a dir «propi de Paulí» (13). Paulí, doncs, degué ésser el fundador o possessor primer —*dominus*— de la *villa* o unitat romana d'explotació i conreu, que és on cal veure l'origen de Polinyà (14). L'etimologia del nostre poble, per tant, ens permet de situar els seus orígens en temps del Baix Imperi.

3. Activitat econòmica i social dels polinyanencs durant el segle X.

No és gaire la documentació relativa a Polinyà que ens ha pervingut d'aquesta centúria. Només quatre textos i dos registres s'hi refereixen, en uns casos directament i en d'altres de retop. El primer de tots els instruments, per cronologia i per importància, ja hem vist com correspon a la compra que féu Galí dels drets públics damunt la vila. Però cap altre diploma conservat o extractat que nosaltres coneguem no ens donarà més notícies entorn de les activitats d'aquest personatge. Sols el seu testament sacramental, publicat el 5 de setembre del 981 (15), ens fa saber que Galí traspassà l'agost d'aquell any i que, entre d'altres béns, deixà l'alou de Polinyà a la seva muller Ermengarda amb tal que romangués vídua; en cas contrari, el llegava a llurs fills, dels quals només coneixem el nom d'un: Miró dit Llobet (16).

Dels restants escrits del segle X destacarem sols la compra que Sabró féu a Vendudo d'un casal (17) amb el seu solar i escorredor pel preu d'un sou i sis

diners. El diploma és sobretot interessant perquè si l'anterior ens permetia de conèixer el valor global dels drets damunt Polinyà, aquest ens possibilita de saber la vàlua exacta d'una construcció en quedar especificades les seves dimensions dins la concreció dels límits de la propietat: dues braçades per la part oriental, tres per la banda de migjorn, dues més a occident i unes altres tres al nord. Aquest edifici de forma rectangular devia tenir, per tant, 16,7334 m², si considerem la braçada a 1,67 m (18). L'acta de venda duu la data de 3 de novembre del 973.

4. Activitat econòmica i social dels polinyanencs durant el segle XI.

El segle XI està molt millor documentat que no pas l'etapa anterior i en el recull diplomàtic d'aquesta època sobresurten especialment les escriptures pertanyents al matrimoni format per Bonfill Odesind i Sança, i als seus descendents, senyors tots ells de Polinyà, fins al punt que el conjunt d'actes d'aquesta família constitueix un petit diplomatarí dins la col·lecció diplomàtica de Polinyà (19).

Sança, descendent de Galí (20) i possiblement filla de Polinyà mateix, es va maridar amb Bonfill Odesind, oriünd de Santa Maria de Barberà, concretament del casal de Santa Coloma, casal on, per cert, aquests esposos fixaren la seva residència habitual, malgrat que amb l'aparició del feudalisme esdevingueren senyors feudals de Polinyà i propietaris de bona part del seu terme.

Els esposos Bonfill des de mitjan segle fins a finals de la centúria van desplegar una intensíssima activitat per tal d'assegurar i arrodonir les propietats inicials que per herència tenien a Polinyà. Aquesta voluntat d'afermament es manifestà ja el 23 de març de 1055 quan Bonfill Odesind i Sança van contendre judicialment amb els esposos Odó Randolf i Ermessenda sobre els drets damunt diversos alous d'Òdena (Anoia), Conangle (Osona), Matamargó (Solsonès) i de Polinyà mateix així com sobre una hereditat que havia pertangut a Verònica, germana difunta de les susdites Sança i Ermessenda (21). El judici tingué lloc a Palau Vell, al costat de l'església de Santa Maria, dins els termes de Rocafort (Bages), i de les seves resultes Odó i la seva esposa aconseguiren les propietats d'Òdena, Conangle i Matamargó, i la meitat de les de Polinyà; l'altra meitat va quedar per als Bonfill juntament amb el dret d'adquirir noves possessions dins els termes de la susdita vila, que de nou s'especificuen: Sentmenat i Canyelles al nord, Palau-solità i la riera de Caldes a l'est, Santa Maria Antiga i Santa Perpètua de Mogoda al sud, i Arraona a l'oest.

L'actuació primera que aleshores dugueren a terme Bonfill Odesind i Sança fou l'obtenció de la part de Polinyà que en el judici havia pertocat a Odó i Ermessenda, cosa que aconseguiren per mitjà d'una permuta amb aquests i l'abonament de vint unces a pagar entre or i espècies.

Assegurat aquest nucli inicial, sense cap mena de dubte ja important, els Bonfill, després de solucionar una petita topada amb la seu de Barcelona (22), no cessaren de fer noves compres que eixamplaren i arrodoniren les propietats ja existents, tal com ho demostra la concreció dels límits de les noves possessions gairebé sempre contigus a d'altres finques dels compradors. I aquest procediment fou seguit no sols per Bonfill i Sança sinó també per Sança sola, quan es quedà vídua, per Sança i el primer hereu Berenguer i, mort aquest, per Sança i el segon hereu Guillem, i encara per aquest i la seva muller Solestén. Pensi's que entre uns i altres esmerçaren en la compra d'alous de Polinyà la quantitat de quatre-cents setanta-sis mancosos i disset sous, gairebé tots ells pagats en efectiu, més sis faneques i una mitgera d'ordi, nou mitgeres de forment i una de blat sense especificar (23). El resultat, amb l'aparició del feudalisme, fou la conversió de Polinyà en un gran domini senyorial, del qual tenim notícia documental per primera vegada ja el 1053. No cal dir que els senyors feudals foren els Bonfill, si més no des del 1055, i potser respon a això el fet que hom faci referència a Bonfill amb el tractament respetuós de *domno* i a Sança amb el de *donna*.

Les activitats dels Bonfill, tanmateix, no es limitaren a l'adquisició de béns, sinó que també en procuraren l'explotació. Un dels procediments més habitualment reflectit en les escriptures és el de les operacions de crèdit consistents en el prestatment de productes del camp—més dues unces d'or en una ocasió— deixats mitjançant la garantia de terres que llavors eren explotades per concessió seva. El producte més freqüentment prestat fou sempre l'ordi, però també deixaren forment. Aquests préstecs, explicables pels excedents de la terra, contribueixen també a donar-nos una idea del tipus de producció a què hom la destinava.

Sortosament, però, al llarg d'aquesta centúria també coneixem les activitats econòmiques d'altres famílies. Així el matrimoni constituït per Sal·la i Belliardis en les diferents etapes de la seva vida engrandiren les seves propietats per valor de vint-i-un mancosos en espècie, dos mancosos en efectiu i tres aimines d'ordi. D'altra banda, Sal·la, quan segurament encara era solter, féu també un préstec d'una unça d'or d'Espanya.

Les noves adquisicions efectuades per altres personatges de Polinyà no tan ben testimoniats en els nostres textos foren, així mateix, considerables, puix que el seu preu pujà a cent setanta-nou mancosos, onze sous, quatre diners, una aimina d'ordi i una capa. De totes aquestes compres, sens dubte, la més destacada fou la que Berenguer Ramon i Arnau Gerbert efectuaren. Per unes cases, terres i vinyes espargides per les parròquies de Sant Salvador de Polinyà, Santa Maria Antiga i Sentmenat lliuraren a Pelegrí, fill de Sendred, el venedor, cent quaranta mancosos d'or pur de moneda de la comtessa Almodis. Malauradament, però, desconeixem quina part d'aquesta quantia fou destinada a la compra de propietats del terme de Polinyà.

Cal ressaltar, per últim, la presència de diferents cessions de béns a familiars, i de donacions a esglésies i instituts religiosos.

5. Activitat econòmica i social dels polinyanencs durant el segle XII.

La documentació del segle XII, tot i considerable, és menor que la de la centúria anterior tant pel que fa a notícies generals respecte a Polinyà com particulars relatives als descendents de Bonfill Odesind i Sança, dits Santa Coloma. De fet, si la manca d'informació documental no ens dóna una òptica equivocada, sembla que els Santa Coloma en aquest nou període es limitaren, tocant a Polinyà, a mantenir les heretats rebudes dels pares. Durant la centúria no enregistrem ni una sola compra seva, i sí, en canvi, la venda, a finals de segle, de tot el que tenien a Polinyà (24).

A aquesta venda, que marcà un canvi en la història dels senyors de la nostra localitat, s'hi arribà perquè el patrimoni aconseguit per Sança i el seu marit, llegat íntegre primer a llur fill Berenguer i després a l'altre fill Guillem, fou fragmentat per aquest. En efecte, aquest, Guillem Bonfill de Santa Coloma, després de deixar un mas de Polinyà a les seves filles Guillema, Sança i Elliardis, respectivament, repartí l'honor d'aquesta vila entre els seus fills Bernat i Ponç, per bé que afavorí més el primer *per meliorationem*. Aquesta partició tingué conseqüències importants per a la història del nostre poble perquè el 1158 Ponç de Santa Coloma, fill del susdit Guillem Bonfill de Santa Coloma, ingressà a la canònica de Santa Eulàlia del Camp (25) prèvia donació de tot el que posseïa a les parròquies de Santa Maria de Barberà i de Sant Salvador de Polinyà. Aquest donatiu fou la porta que obrí Polinyà als canonges augustinians de Santa Eulàlia, porta que se'ls acabà d'obrir per entrar-hi com a senyors quan entorn de 1197 (26) adquiriren de Berenguera, filla llegatària de Guillem de Santa Coloma, besnét de Bonfill Odesind i Sança, i senyor de Polinyà, tot el seu honor, jurisdicció i senyoratge del nostre poble. Els béns familiars de Polinyà havien pertocat a Berenguera en no voler el seu germà Guillem quedar-se'ls (27).

Així doncs, el patrimoni guanyat a Polinyà per Sança i Bonfill Odesind, i dividit posteriorment per Guillem Bonfill de Santa Coloma es va reunificar de nou a finals de segle, però ara sota l'administració dels priors de Santa Eulàlia del Camp (28).

D'altra banda, pel que fa a les relacions amb la seu de Barcelona, amb la qual Bonfill i Sança toparen la centúria anterior, els Santa Coloma es mostraren reconciliadors en la mesura que li van definir una cavalleria de terra que van reconèixer tenir injustament; per aquesta definició obtingueren vint sous.

En aquesta època plenament feudal, constatem també diversos actes d'infeudació. Bernat Guillem de Santa Coloma, hereu de Guillem Bonfill de Santa Coloma, rebé un cavall i una cavalleria de terra de Vacarisses i el seu germà Gausfred Guillem de Santa Coloma, representant dels fadristerns de la família millor testimoniat en els nostres textos, el castell d'Arraona i l'església de Santa Maria de Palau. Per la seva part, Guillem de Santa Coloma, fill de

Bernat Guillem, cedí en feu el mercat de Caldes de Montbui i altres béns pel preu de cinc-cents morabatins aiadins.

Ultra els membres de la família Santa Coloma, en el nostre aplec diplomàtic apareixen altres famílies i individus. En ells, s'hi observa la mateixa atonia respecte a les compres, el valor de les quals, si fem abstracció dels mil cinc-cents morabatins pagats pels canonges de Santa Eulàlia del Camp a Berenguera de Santa Coloma pels seus drets i possessions damunt Polinyà, pujaren sols a un morabatí i trenta sous. Les operacions de crèdit, per la seva banda, també decresqueren.

6. L'activitat agrícola, ramadera i industrial.

No cal dir que en una economia rural com la dels temps medievals l'activitat prioritària era la de les feines pròpies del camp. A quin tipus de conreu eren sotmesos els camps de Polinyà, només podem saber-ho aproximadament pel recompte de diferents cultius que s'esmenten en la documentació. Segons aquest càlcul, resulta que a Polinyà, durant els segles estudiats, bàsicament s'hi produïa vinya; cinquanta mencions de vinyes així ho proven. Li seguien en producció els cereals per aquest ordre: quinze esments d'ordi, cinc de blat sense determinar, quatre de forment i un d'espelta; també es menciona una vegada la palla. Les trilles ocupen una bona posició amb disset referències, encara que no tant com les plantacions d'arbres de diferent mena amb trenta-sis notícies més onze esments de rouredes i dos de boscos així com quatre referències a olivers —i dues a oli— i una menció única de figueres, perers i un noguer. La presència d'horts i hortals es testimonia vuit vegades i sis, la de prats; tres, la de pastures; dos, la de verdeguers i quintanes, i una, la de garrigues, farraginars i camps. Les terres sense especificar s'esmenten cent quinze cops, per bé que cal suposar que en elles es conreava sobretot vinya i cereals, productes típics de l'edat mitjana. També devien ésser abundants les fonts. Hom en cita vuit vegades.

Les referències reiterades als prats, pastures, farratges i fins i tot a l'erba indiquen ja de per si que la ramaderia no mancava a Polinyà. La documentació, però, és més parca en aquest punt, si bé no deixa dubtes al respecte. Els animals més esmentats són els bous, —el nom de dos dels quals coneixem: Calbó i Llunell—, i les ovelles amb sis mencions; vénen a continuació les mules amb tres citacions, tot seguit les eugues i porcs amb dues notícies i, finalment, els cavalls, ases, pollins, cabres, ocells de corral i fins i tot un astor, ocell apreciat en falconeria, amb una única referència. També s'esmenta un cop un colomar (29).

La sola indústria de què tenim coneixement a Polinyà és la molinera. Es mencionen tres molins, però no sabem si eren fariners o d'oli o bé d'ambdues classes.

7. Les operacions de crèdit.

Desconeixem si el camp de Polinyà produïa prou per a tots els seus habitants, però sens dubte donava suficient per als Bonfill, els quals es dedicaren en repetides ocasions a operacions de crèdit consistents en préstecs de distintes mesures de cereals, préstecs que pressuposen, naturalment, excedents de producció. És clar que, d'altra banda, cal tenir present que les quantitats de gra deixades en préstec podien procedir també de terres de conreu de fora dels termes de Polinyà. Recordem que el patrimoni dels Bonfill s'estenia per diferents parròquies i que ells vivien a la seva mansió de Santa Coloma, on, per cert, tenien els atuells de capacitat per a mesurar (30). De tota manera, hem d'advertir també que la majoria de penyores retingudes pels prestadors com a garantia eren propietats de la parròquia de Sant Salvador, de la qual devien sortir, doncs, els productes deixats.

Les condicions establertes en les escriptures d'empenyorament estipulaven que les garanties deixades s'havien de tornar a un temps determinat —per Sant Feliu de Girona, és a dir el primer d'agost, en els nostres exemples. Mentre, els beneficiaris del préstec gaudien sols de l'usdefruit de la propietat que ells cedien com a garantia i llavors la tenien per *beneficium* dels prestadors.

El fet de no pagar el deute en la data fixada donava facultat als prestadors a quedar-se la penyora en propietat. Tanmateix, hem d'assenyalar en honor dels esposos Bonfill Odesind i Sança que ells no feren ús d'aquest dret en una ocasió en què haurien pogut exercir-lo davant les obligacions legals incomplertes per part d'una dona, possiblement vídua, i tres filles que no havien pogut tornar el que devien. Els Bonfill, per amor i temor de Déu, preferiren renovar el contracte d'empenyorament per un nou període abans de fer-se seva la penyora.

És curiós d'observar dins aquest capítol que no enregistrem sinó operacions de crèdit efectuades per Bonfill i Sança, i, mort Bonfill, per la seva esposa sola o acompanyada de l'hereu Berenguer. No consta que cap altre membre de la nissaga dels Santa Coloma realitzés mai cap mena d'aquestes operacions.

Llevat d'una sola vegada en què Bonfill i Sança feren un préstec de dues unces d'or juntament amb determinades quantitats d'ordi, només coneixem els casos de Sal·la i de Perfecte com prestadors que deixessin diners en efectiu. El primer lliurà una unça d'or i el segon cent quaranta sous, però aquesta activitat en ells sembla del tot esporàdica.

8. El domini senyorial de Polinyà.

Amb l'aparició del feudalisme a casa nostra el segle XI, aquest sistema organitzador de la societat féu també acte de presència al nostre poble com

queda palès en un diploma del 24 d'octubre de 1053, on s'esmenta per primera vegada el feu de Polinyà. Sabem que els senyors d'aquest domini feudal van ser els Bonfill-Santa Coloma, descendents per via materna de Galí, ja que no tenim notícia que ningú que no pertanyés a aquesta família infeudés mai cap possessió de la vila.

D'altra banda, gràcies a un diploma, malauradament força deteriorat, coneixem de manera detallada en què consistia el senyoratge i la jurisdicció dels Santa Coloma a Polinyà: dret a percebre agrers, censos i usatges en diners, carns, ordi, blat, forment, civada, espelta, palla, herba, vi i oli; dret de lloçol, franquesses i ferradures de cavalls; dret a beneficiar-se de prestacions personals com joves, jornals de llaurar, cavar, sembrar, batre i traginades amb els traginers i les bèsties inclosos; dret a obres, treballs i serveis de guaita, host i cavalcada; dret de redempció o capció d'homes i dones; facultat de fer empenyoraments, absolucions, firmes d'esponsalícis, vendes i altres contractes; dret a beneficiar-se de les quèsties, eixorquies, cugúcies, intèsties, perjuris, plets, estacaments, cúries, assignació de jutges, disputes, qüestions, demandes, crims, malefícis personals, civils i criminals i, finalment, dret d'empares, bans i imposició de penes.

Els Bonfill-Santa Coloma van gaudir d'aquest domini senyorial fins a una data propera a 1197 (31), moment en què, com hem dit, se'n feren càrrec els canonges de Santa Eulàlia del Camp per adquisició feta a Berenguera de Santa Coloma.

Veiem, doncs, com els drets senyorials damunt Polinyà passaren al llarg dels anys per diferents mans: inicialment, com és lògic, correspongueren a Paulí, el fundador de la vil·la romana de Polinyà que li donà nom; després, fent un salt en el buit de la manca d'informació, pertanyeren als comtes de Barcelona, els quals els trasferiren a Galí; d'aquest van passar al seu fill, Miró de les Gunyoles, altrament dit Llobet, i d'aquest a la seva filla Quínxol, muller de Sunyer Randolf, i després a Sança, que en maridar-se amb Bonfill Odesind, fundà la nissaga dels Santa Coloma, senyors de Polinyà fins que a finals del segle dotzè vengueren els seus drets a la canònica de Santa Eulàlia del Camp (32), que els detingué fins el 1420, any en què els seus canonges es van fusionar amb els de Santa Anna de Barcelona, als priors de la qual col·legiata passà aleshores el domini senyorial de Polinyà (33).

Vet aquí, en esquema, els senyors de Polinyà:

Paulí,

Comtes de Barcelona,

Galí,

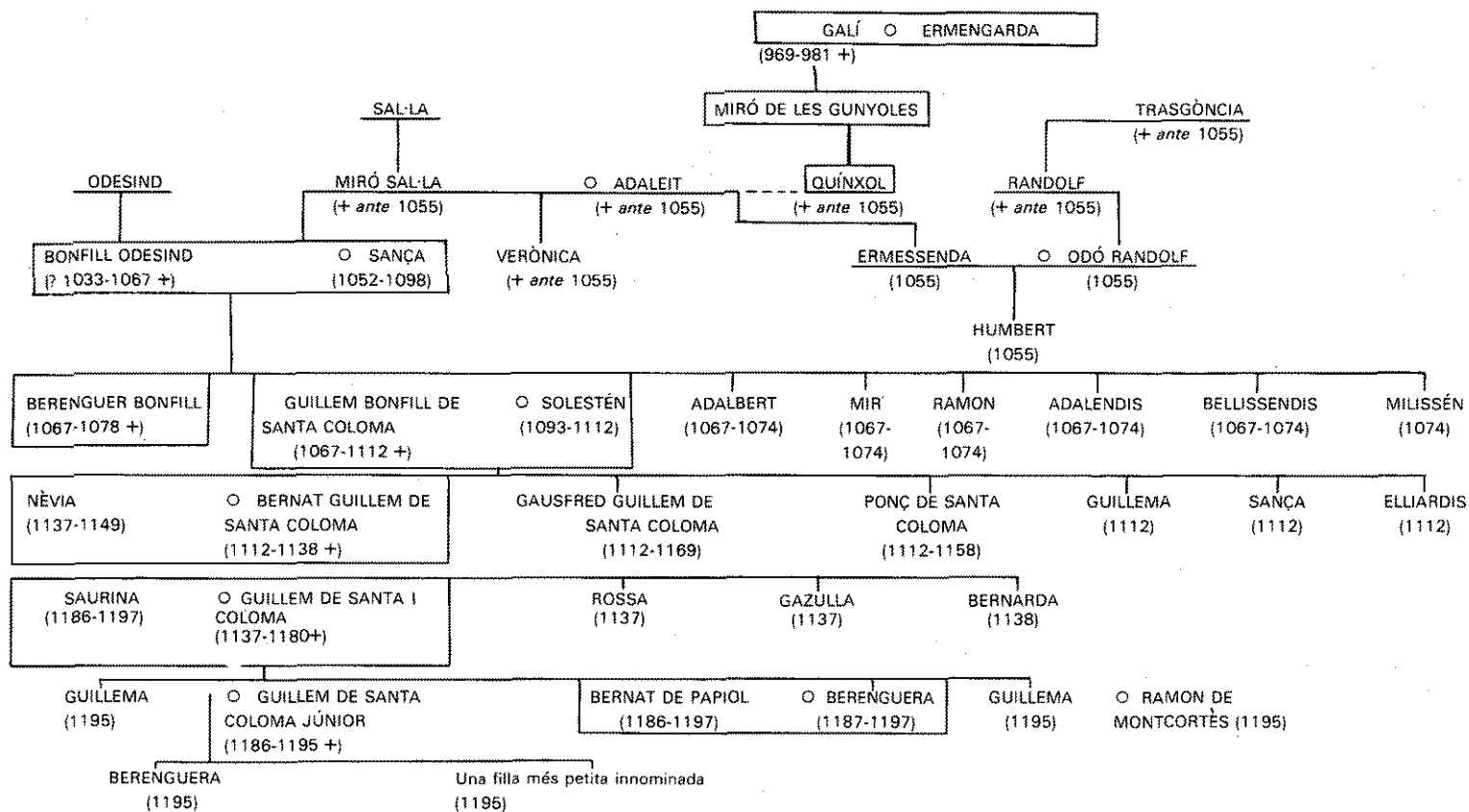
Miró de les Gunyoles i la seva filla Quínxol,

Quínxol i Sunyer Randolf,

Sança i Bonfill Odesind.

Sança i Berenguer Bonfill,

Sança i Guillem Bonfill de Santa Coloma,

+ = Data de l'òbit

◻ = Senyors jurisdiccional·s de Polinyà

◯ = Matrimoni

Guillem Bonfill de Santa Coloma i Solestén,
Bernat Guillem de Santa Coloma i Nèvia,
Guillem de Santa Coloma i Saurina,
Berenguera de Santa Coloma i Bernat de Papiol,
priors de Santa Eulàlia del Camp i
priors de Santa Anna de Barcelona (34).

D'altra banda, pel que fa al totalitat dels membres de la família Bonfill-Santa Coloma, descendents de Galí, vegi's el quadre següent:

9. L'Església de Sant Salvador de Polinyà

9. 1. Antiguitat i invocació

La primera notícia escrita que tenim de l'església de Sant Salvador de Polinyà remunta al 27 de maig de 1028, car hom fa referència a la seva quintana com a límit d'una propietat empenyorada; a més, en el mateix document hom parla ja d'un sagrer, realitat íntimament lligada al terreny que envolta una església. De tota manera, la determinació *ecclesia* o fins i tot *domus* aplicada a Sant Salvador no apareixerà fins al 23 de febrer de 1054; el 28 de setembre de 1058 hom al·ludeix també a la *basilica* de Polinyà i a partir del 9 d'agost de 1048 s'esmenta sovint la *parrochia* de Sant Salvador. És clar que d'altra banda, haurem de coincidir amb J. Campillo pel que fa a l'observació que l'església devia existir ja, pel cap baix, d'ençà del primer esment de Polinyà, és a dir el 969 (35).

9. 2. Propietat

S'ha dit que l'església de Sant Salvador va pertànyer originàriament a Guislabert, bisbe i vescomte de Barcelona (36). I així sembla desprendre's, almenys, del fet que Guislabert fes donació a la seu de Barcelona de la predita església el 1056 per remei de la seva ànima i la dels seus pares, però no cal oblidar que també féu aquesta donació perquè es reconeixia obligat a enriquir i tenir cura de la canònica i perquè li ho havia demanat la congregació de canonges, cosa que ens fa pensar si, en realitat, no es tractaria més aviat d'una restitució que no pas d'una donació, ja que no sembla usual que els canonges demanin al bisbe que doni res del que li és propi i menys quan el caràcter d'aquest és una mica fort, com sembla que fou el cas de Guislabert (37). Tingui's en compte, a més, que entre els anys 1017 i 1041 l'aristocràcia s'havia dedicat al pillatge dels béns dels comtes, de la pagesia i de la mateixa Església, i que Guislabert, membre de la família vescomtal, havia pres partit contra el comte al costat dels nobles revoltats (38.)

Sigui com sigui, però, el cert del cas és que l'església de Polinyà va passar a la seu de Barcelona amb els aous, terres, vinyes, sagrers, mansions, delmes, primícies, oblacions i propietats en general que li pertanyien, i que el 27 de

gener de 1104 el sant pare Pasqual II, entre d'altres esglésies i possessions confirmades a la seu barcelonina en butlla adreçada al preposit Ramon, li corroborà la de Sant Salvador.

9.3. La sagrera.

La sagrera era el terreny que circumdava les esglésies consagrades i gaudia de la protecció i immunitat eclesiàstiques, cosa que explica el seu valor en ésser aprofitades per a la construcció de sagrers o cellers i, en determinades ocasions, fins i tot per a l'edificació de vivendes (39).

Polinyà també tingué la seva sagrera (40). Ja hem vist com el 1028 s'esmenta un sagrer, menció que pressuposa, naturalment, l'existència d'una sagrera, per bé que el seu nom no apareixerà escrit fins al 22 de febrer de 1057.

És sabut que les sagreres, per la seva mateixa naturalesa, ocasionaren sovint tensions entre l'Església i els senyors. Polinyà no fou tampoc en això una excepció. En parlar de Bonfill Odesind i Sança ja ens hem referit a un plet que van sostenir contra la seu de Barcelona. Aquest tingué lloc el 2 d'octubre de 1060 i fou degut a una qüestió entorn dels límits de la sagrera. Les peticions de Bonfill, representant legal de la seva muller en aquesta contesa judicial, no van prosperar ja que pretenia que les cases i alous d'entorn de l'església pertanyien a la seva esposa perquè, segons ell, havien estat propietat de la mare d'aquesta. Tanmateix, Bonfill fou contradit pel testimoniatge dels posseïdors d'algun bé al voltant de l'església, els quals juraren que tot el que hi havia a l'interior dels Valls Antics, nom del paratge, constituïa des de feia més de trenta anys la sagrera i encara anaren més lluny en especificar els seus límits i la distància en pams entre aquests i els murs de l'església, cosa que ens permet de conèixer els metres quadrats aproximats de la sagrera si considerem el pam de destre a 23,3 centímetres: uns 909 metres quadrats.

Els límits de la sagrera eren aquests: a l'est afrontava amb l'alou de Miró Gotmar a una separació de trenta pams; al sud, amb l'alou de Bonfill i de Sança a una separació de setanta pams; a l'oest, amb l'alou dels néts d'Eció i amb el de Sal·la Pere i els seus hereus a una separació de quaranta pams, i al nord, també amb l'alou dels néts d'Eció a una separació de seixanta pams.

La sagrera de Polinyà devia estar ben aprofitada, car no altrament fa pensar-ho el fet que tingués carrers, com ho demostra un diploma del 22 de febrer de 1057, on s'esmenta un *calle Sancti Salvatoris*, i que hi hagués sagrers fins i tot davant la porta de l'església. D'altra banda, tenim notícia dels següents propietaris de sagrers: Ermengard; Sal·la; la mateixa església; Oliba Goltret i la seva esposa Amalbergina, Duran Guadamir i els esposos Bonfill Odesind i Sança; Belliardis, Ramon Bertran i el seu germà Isarn, Miró Malanjec, Isarn Sal·la; Seniofred i Mir Bonfill; als quals cal sumar segurament Gulmir Fabre, Bonfill Dac i Llopart Maria.

9.4. Els preveres.

La cura d'ànimes dels habitants de Polinyà, lògicament, era a càrrec dels clergues de l'església de Sant Salvador, dels quals només coneixem directament el nom d'un: el prevere Ramon, dit Ramon Miró en un document de 1067 i en un altre de 1095. Aquest clergue actuà també moltes vegades com a escriptor de les actes protagonitzades per personatges de Polinyà, cosa ben natural en una època en què saber escriure no era gaire freqüent i pràcticament privatiu del clergat (41).

La constatació, doncs, del fet que aquest capellà posés al servei de la comunitat que servia pastoralment la seva instrucció, ens pot donar ocasió, així mateix, a pensar que, inversament, els clergues que posaren cartes de Polinyà en escrit executaren també el seu ministeri sacerdotal al servei de l'església de Polinyà. Si aquest raonament no és errat, el nombre de sacerdots de Polinyà que aleshores coneixeríem fóra més extens. Heus-ne aquí la llista:

Comparat (973)
Pere (989 - 1006 o 1031)
Gotmar (1006 - 1031)
Llopart (1028)
Arnau (1041 - 1043)
Oliba (1044)
Ponç (1048 - 1060)
Ramon Miró (1058 - 1106)
Folc (1066)
Pere (1093-1095)
Ponç (1113)
Folc (1066)
Ponç (1113)
Guillem (1116)
Joan (1163)
Pere (1185).

Les coincidències cronològiques entre alguns d'aquests capellans poden explicar-se fàcilment perquè els clergues ocupats en el compliment de les funcions sacerdotals de Polinyà eren diversos. El testament del levita Isarn Sal·la no deixa dubtes al respecte.

10. L'Església de Sant Martí de Polinyà.

La primera menció de l'església de Sant Martí de Polinyà, si no hi ha error en el regest del document perdut que ens en conserva la notícia, data del 26 d'agost de 1145 i és en ocasió de les deixes pies que li llegà Jaume de Palomar: una quartera d'ordi, el valor d'un bou i vuit ovelles.

Durant els anys estudiats per nosaltres no n'enregistrem cap altra referència, tanmateix sabem que el 10 d'abril de 1206 Arnau de Riu-sec va reconèixer tenir en feu pel monestir de Sant Cugat diversos masos i béns, i, entre ells, un mas dels termes de la parròquia de Sant Salvador i la mateixa església de Sant Martí (42). Així mateix, el 25 d'agost de 1233, el seu fill Bernat de Riu-sec es reconegué feudatari de Sant Cugat per idèntiques possessions (43) i d'igual manera ho féu l'hereu d'aquest, Berenguer, l'11 de març de 1242 (44).

L'església de Sant Martí de Polinyà, per tant, fou propietat del monestir de Sant Cugat i la tingueren en feu els Riu-sec almenys durant la primera meitat del segle XIII.

11. La documentació.

11.1. Estat i nombre dels documents.

Ja hem dit que la documentació en què es basa el nostre estudi es troba esparsa per diferents arxius: el Diocesà i el Capitular de Barcelona, el de la Corona d'Aragó i l'Històric de Sabadell, i que està formada per cent vint-i-quatre textos. Tanmateix no totes les escriptures que componen aquest aplec documental ens han pervingut en diploma original; més d'una vegada hem hagut de recórrer a trasllats en pergamí, transcripcions en cartulari i còpies o resums en paper, sense oblidar els pocs escrits ja publicats. Així, els sis únics textos del segle desè de què disposem ens han arribat de la següent manera: un (doc. 1) s'ha conservat per dues còpies manuscrites en paper, l'una deguda a l'eminent Josep Martí (45) i l'altra al no menys il·lustre Jaume Pasqual (46); del contingut d'altres dos pergamins d'aquesta centúria, avui perduts (doc. 4 i 5), només ens en podem assabentar mercès a la tasca diligent d'un membre d'un equip de treball constituït per quatre estudiosos anònims, al qual autor nosaltres hem donat el nom de C (47); l'erudit Antoni Campillo i Mateu també ens ha servat un diploma relatiu a Polinyà de Vallès (doc. 2) en publicar-lo a l'apèndix de la seva obra *Disquisitio methodi consignandi annos aerae christianae* (48), diploma aquest que també fou resumit per l'autor C; els restants documents d'aquesta centúria (docs. 3 i 6) pertanyen al *Cartoral de Sant Cugat* i estan impresos, per tant, en l'edició de J. Rius (49).

El segle XI, molt més ric en textos —seixanta set—, ofereix major diversitat de formes de presentació: quaranta-quatre diplomes d'aquesta centúria són originals, el contingut de disset dels quals fou extractat per l'autor C (docs. 10, 11, 16, 21, 24, 30, 39, 45, 50, 51, 55, 58, 60, 64, 66, 69 i 72), cinc més foren resumits per l'autor D (docs. 25, 40, 42, 47 i 65), quatre per Josep Martí (docs. 7, 15, 19 i 57) i un per l'autor A (doc. 20); els restants disset pergamins (docs. 13, 17, 18, 22, 26, 28, 29, 33, 38, 41, 43, 46, 52, 53, 54, 56 i 68), no foren objecte de l'atenció dels anteriors erudits.

D'aquesta època sols tenim dos trasllats en pergamí, que ens han preservat el contingut de sengles originals extraviats (doc. 34 i 36).

El famós cartulari de la Catedral de Barcelona, el *Liber Antiquitatum*, també ha salvat de l'oblit set documents perduts (docs. 8, 27, 32, 48, 49, 67 i 70), que naturalment foren sintetitzats per J. Mas en les seves valuoses *Notes històriques del bisbat de Barcelona* (50).

Hem vist suara com vint-i-set diplomes originals foren resumits per Josep Martí i els autors A, C i D, però els registres d'aquests han contribuït, així mateix, a guardar el contingut de dotze pergamins desapareguts, dels quals no hauríem tingut esment sense l'esforç d'aquests estudiosos. Josep Martí n'extractà un (doc. 14); l'autor A, un altre (doc. 44); l'autor D, un tercer (doc. 37) i l'autor C, la resta (docs. 9, 31, 35, 59, 61, 62, 63, 71 i 73).

Per últim, dos documents ja impresos completen el recull de textos d'aquest període, un degut a l'edició de J. Rius (doc. 12) i un altre a la de F. Miquel Rossell (doc. 23).

La darrera centúria estudiada per nosaltres, el segle XII, està representada per cinquanta-un documents, vint-i-un dels quals són instruments originals, tres d'ells conservats també en transcripció inclosa al *Liber Antiquitatum* i resumits per J. Mas (docs. 76, 90 i 99), uns altres tres resumits igualment per l'autor C (docs. 111, 115 i 119), dos més extractats per Josep Martí (docs. 113 i 118), un per l'autor A (doc. 121) i un altre per D (doc. 122); els originals sense cap mena de correspondència són onze (docs. 78, 80, 81 —amb un duplicat—, 83, 86, 91, 102, 109, 116, 117 i 120).

Les transcripcions en pergamí són tres, una reproduïda també al *Liber Antiquitatum* i sintetitzada per J. Mas (doc. 93), i les altres dues (docs. 94 i 123) sense una segona còpia. Els exemplars originals d'aquestes transcripcions són esgarriats.

Ja ens hem referit a quatre còpies de documents traslladats al Cartoral de la Catedral de Barcelona, corresponents a tres escriptures originals i a una transcripció en pergamí, però encara disposem d'unes altres cinc còpies de documents de parador desconegut (docs. 74, 89, 92, 98 i 107). En total, doncs, són nou les transcripcions del segle XII servades en el *Liber Antiquitatum*, totes les quals, naturalment, foren resumides per J. Mas i una (doc. 74) editada pel P. Flórez (51).

Ultra els nou registres de J. Mas i els set de J. Martí i els autors A, C i D, ja esmentats, n'hi ha set més que constitueixen l'única notícia certa d'altres tantes cartes originals perdudes; tres són degudes a l'autor C (docs. 75, 79 i 97), dues a B (docs. 85 i 112), una a A (doc. 101) i una última a D (doc. 106).

L'aplec documental d'aquesta centúria conclou amb dues còpies en paper efectuades per Josep Martí damunt models originals desapareguts (docs. 114 i 124, i amb tretze textos ja editats, un per F. Miquel Rosell (doc. 77), i els

i 124), i amb tretze textos ja editats, un per F. Miquel Rosell (doc. 77) i els restants per J. Rius (docs. 82, 84, 87, 88, 95, 96, 100, 103, 104, 105, 108 i 110).

Comptat i debatut, doncs, disposem de seixanta-cinc diplomes originals, vint transcripcions d'exemplars esgarriats, divuit textos editats, i vint-i-un registres de models originals de parador desconegut, que fan els cent vint-i-quatre documents del nostre aplec.

11.2. Naturalesa jurídica dels documents.

La naturalesa jurídica dels documents és diversa. Ocupen el primer lloc els contractes de compra-venda amb trenta-cinc exemples (docs. 1, 2, 4, 5, 6, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 17, 20, 23, 28, 30, 34, 39, 40, 41, 44, 46, 47, 50, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 69, 76, 79 i 115).

Els segueixen les darreres disposicions amb tretze testaments sacramentals (docs. 3, 18, 22, 43, 55, 68, 75, 78, 85, 96, 97, 112 i 121) i nou testaments pròpiament dits (docs. 33, 53, 87, 91, 94, 100, 108, 110 i 123).

Vénen a continuació les donacions diversament representades dins els seus distints matissos: tres donatius pròpiament dits (docs. 27, 32 i 95), tres donatius més *post obitum* (docs. 8, 48 i 49), un donatiu de compliment de la darrera voluntat d'un testador (doc. 12), tres cessions (docs. 16, 71 i 73), dues cessions modals (docs. 67 i 117), una oblació (doc. 101), una carta d'esposalles (doc. 113) i un dot (doc. 114).

Les definicions estan representades setze vegades; en cinc casos es tracta de definicions sense cap altra precisió (docs. 37, 88, 89, 90 i 92), en uns altres sis impliquen l'existència declarada d'un plet previ (docs. 66, 83, 84, 93, 102 i 109), en tres ocasions hom rep diners per elles (docs. 93, 98 i 106) i dues vegades són definicions *post obitum* (docs. 99 i 107).

Les actes d'empenyorament són un total de deu (docs. 10, 21, 24, 29, 31, 35, 38, 45, 51 i 119), nombre semblant als d'infeudacions i subinfeudacions: vuit (docs. 54, 56, 62, 72, 81, 103, 120 i 122), acompanyades de la donació d'un cavall (doc. 86) així com de dos juraments de fidelitat (docs. 52 i 80) i un jurament simple (doc. 104).

Cinc diplomes més són permutes (docs. 19, 26, 64, 65 i 105) i dos, acords, un posterior a un litigi (doc. 25) i l'altre, simple avinença (doc. 77).

En dues oportunitats apareixen contractes emfitèutics (docs. 116 i 118) i en una, el traspàs d'un cens (doc. 111).

Els altres tipus d'escriptures sols estan testimoniats en una avinentesa: una sentència (doc. 36), una testificació jurada (doc. 70), una lletra papal (doc. 74) i el certificat d'una deixa de diners en dipòsit (doc. 124).

11.3. La datació dels documents.

Els documents de la nostra col·lecció porten, d'acord amb el costum de l'època a casa nostra (52), la calendació segons els anys del regnat dels reis de França, per bé que a partir del 21 de gener de 1185 la data queda especificada pels anys de l'Encarnació del Verb (docs. 113-124). Amb anterioritat a aquest any la darrera mena de datació es va fer servir sols de forma esporàdica: en una butlla de 1104 (doc. 74), com és propi de la cancelleria pontifícia, en una definició a la seu de Barcelona de 1139 (doc. 92) i en un testament sacramental de 1145 (doc. 96), és a dir que aquest mètode, abans de fer-se usual a Catalunya d'ençà de 1180 (53), s'emprà dins el nostre diplomatarí només en documents solemnes o inspirats per una orientació pietosa.

Pel que fa als monarques francesos que desfilen pels cronogrames dels nostres textos consignem els següents: Lotari (docs. 1-3), Hug Capet (docs. 4-6), Robert el Sant (docs. 7-13), Enric (docs. 14-37), Felip (docs. 38-73, 75-76), Lluís el Gros (docs. 78-91) i Lluís el Jove (docs. 93-112).

En dues ocasions també hi ha diferents còmputos dins el mateix text. El primer exemple ve donat per la lletra pontifícia de Pasqual II (doc. 74), on s'especifica la data pels anys de l'Encarnació del Senyor, pels de la indicció i pels del pontificat del sant pare. Amb tot no es dona coincidència entre els distints càlculs, si no reduïm els anys de l'Encarnació segons l'estil pisà. Aquest document, d'altra banda, és l'únic del nostre diplomatarí que duu data tòpica: fou expedit a Viterbo.

La segona mostra (doc. 96) conté sols els anys de l'Encarnació i els del rei francès. La coincidència cronològica, però, és total en aquest cas (54).

11.4. Els escriptors.

La pràctica totalitat de les escriptures del nostre recull diplomàtic van ser posades en escrit per membres de la clerecia, cosa normal en una època en què la *ignorantia litterarum* era molt estesa (55) i saber de lletra patrimoni gairebé exclusiu dels clergues (56).

Dels cent vint-i-quatre textos de la nostra col·lecció, amb tota probabilitat vuitanta van ésser redactats a Polinyà mateix (57). La majoria d'aquests, vint-i-sis, foren escrits pel sacerdot Ramon Miró, que sabem sense cap mena de dubte que exercí el seu ministeri sacerdotal a la parròquia de Sant Salvador de Polinyà (doc. 33), consideració que ens fa pensar que els altres eclesiàstics que van posar en escrit documents expedits a Polinyà devien ocupar-se al seu torn de l'assistència espiritual als parroquians de Sant Salvador (58). Les úniques excepcions d'escriptors seglars vénen donades per Ramon Eribald (docs. 80 i 81), Ponç (doc. 86), Guerau (doc. 88), els Pere de Corró (docs. 101, 106, 112, 114, 115, 119, 120 i 124), Just (doc. 110) i Gener (doc. 122).

Cal deixar constància, per últim, que en algunes actes no consta el nom de l'escrivent (doc. 1, 14, 27, 33, 70, 76, 102, 105, 108 i 121). (60).

Heus aquí la llista dels coneguts:

Comparat, prevere, (doc. 2);
Guadamir, prevere, (doc. 3);
Pere, prevere, (doc. 4, 5 i 7);
Bonsom, levita, (doc. 6);
Febreol, prevere, (doc. 8);
Gotmar, prevere, (doc. 9, 11 i 13);
Llopart, sacerdot, (doc. 10);
Pere, sacerdot, (doc. 12);
Arnau, sacerdot, (doc. 15 i 16);
Oliba, prevere, (doc. 17);
Guitard, levita, (doc. 18);
Ponç, prevere, (docs. 19, 21, 22, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31 i 37);
Oliba, sacerdot, (doc. 20);
Ramon Miró, sacerdot, (docs. 32, 34, 35, 38, 39, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 51, 53, 54, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66 i 75);
Folc, prevere, (doc. 40);
Isarn, levita, (doc. 41);
Dalmau, sacerdot, (doc. 46);
Ponç, sacerdot, (doc. 50);
Ramon, levita, (doc. 52);
Guitard, prevere, (doc. 55);
Ardenç, levita, (doc. 56);
Pere, sots-diaca, (docs. 62, 98 i 99);
Ponç, sacerdot, (doc. 67);
Seniofred, sots-diaca, (doc. 68);
Pere, sacerdot, (doc. 69 i 71);
Seniofred, prevere, (doc. 72);
Rainer, escriptent regional i notari del sagrat palau, (doc. 74);
Ponç, monjo, (doc. 78);
Ponç, prevere, (doc. 79);
Ramon Eribald, (docs. 80 i 81);
Bernat, monjo, (doc. 82);
Arnau, sots-diaca, (doc. 83);
Guillem, monjo i sacerdot, (doc. 84);
Guillem, prevere, (doc. 85);
Ponç, (doc. 86);
Guillem, prevere, (doc. 87);
Guerau, (doc. 88);
Berenguer, levita, (docs. 89 i 90);
Guillem, sacerdot, (docs. 91 i 94);
Ponç, sots-diaca, (doc. 92);

Ermengol Guillem, sacerdot, (doc. 93);
Pere, prevere, (doc. 95 i 96);
Ponç, levita, (doc. 97);
Pere, sacerdot, (docs. 100, 103 i 104);
Pere de Corró (docs. 101 i 106);
Pere de Corró, fill, (docs. 112, 114, 115, 119, 120 i 124);
Joan, sots-diaça, (doc. 107);
Pere, diaça, (doc. 109);
Just (doc. 110);
Berenguer, acòlit, (doc. 111);
Pere, sacerdot, (doc. 113);
Berenguer, sots-diaça, (docs. 116 i 117);
Arnau, levita, (docs. 118 i 123);
Gener' (doc. 122);

D'altra banda, coneixem els següents autors de trasllats:

Ponç, sots-diaça, (doc. 34);
Pere, prevere, (doc. 93);
Bernat, sacerdot, (doc. 94);
Pere de Corró (doc. 123) (61).

11.5. Notes paleogràfiques entorn de la documentació (62).

Com hom pot veure en la relació d'escrivans de Polinyà, el més prolífic de tots fou el sacerdot Ramon Miró, (1058-1106), el qual féu gala d'un excel·lent domini de l'art d'escriure. La seva escriptura, carolina librària, sempre fou traçada amb mà segura i experta, cosa que explica l'aparició sovintejada de trets cursius deguts a la desimboltura i velocitat assolides. Així ho proven, en efecte, entre d'altres característiques, els gruixos dels pals de les lletres altes motivats no per la ploma sinó per l'atac o els nexes freqüents entre les lletres que configuren els mots.

L'aspecte general de la seva escriptura és el d'una cal·ligrafia regular i personal que sols alguna vegada adquireix una aparença quelcom descurada per la falta de rectitud absoluta en les ratlles de l'escrit, les quals no se sustenten mai en el traçat previ de línies de guiatge.

El mòdul de l'escriptura, de tipus mitjà, és constant al llarg d'un mateix document i sols canvia cap a una mida més petita si la necessitat d'aprofitar el pergamí ho exigeix. Aquesta regularitat és més estable entre les lletres minúscules que no pas entre les majúscules, que presenten una major diversitat de mides. Així mateix, el mòdul de les lletres utilitzades en els diferents diplomes és generalment uniforme sense que les excepcions siguin, d'altra banda, inexistents.

Tots els textos posats en escrit pel sacerdot Ramon Miró vénen introduïts per una elegant caplletra, gairebé sempre la /, que o bé és grafiada a doble traç

o bé és ornamentada amb motius fitomòrfics. Ultra l'elegància de l'execució, la nota més remarcable d'aquestes lletres inicials és que mai no es repeteixen, cosa que denota imaginació creadora i domini artístic en l'autor.

Pel que fa a les lletres majúscules, el rector de Polinyà que ens ocupa se serví de la *A* uncial amb la panxa oberta per la part inferior o pràcticament tancada. En aquest cas és més triangular que rodona i recorda una grafia intermèdia entre la capital i la uncial elegant, que de vegades evoluciona cap a una mena de capital de línies corbes i amb els traços segon i tercer més gruixuts que no pas el primer.

La *B* és generalment un tipus de capital romana amb diferents estilitzacions cal·ligràfiques: amb l'ull superior demarcat per traços rectilinis; amb els dos ulls bàsicament iguals i el traç horitzontal inferior esdevingut una cueta que depassa el costat esquerre del pal vertical; amb el començament del primer semicercle no a partir del vèrtex de l'asta sinó des d'una mica més avall; amb l'inici d'aquest semicercle des de més amunt de l'extrem del traç vertical, de manera que la lletra queda decorada per una cresta, i amb la línia de la base formant també cua, i, finalment, amb la cresta i base semblants a l'anterior però amb una petita línia, a més, que procedent de la intersecció d'ambdós semicercles travessa el pal vertical. De vegades també fa de majúscula una minúscula de mòdul gros.

La *C* no ofereix cap particularitat especialment destacable com no sigui la presència d'un reforç de doble línia que té en alguna ocasió, o que generalment és més ampla en la part inferior que en la superior, la qual es tanca sobre ella mateixa, característica aquella explicable perquè aquesta lletra se sol lligar per la base amb la següent.

La *D*, quan és de tipus capital, acostuma a tenir una cueta procedent del segon traç que ultrapassa la base de l'asta i de vegades també té una mena de llaç als caps del pal vertical format per la intersecció d'aquest i el semicercle, i degut a la cursivitat. De tant en tant el segon traç surt del vèrtex del primer en línia obliqua i no forma semicercle fins a la meitat del seu traçat; aquesta darrera variant és exclusiva de les *D* abreviades per un traç transversal (= *D(e)* preposició). L'últim tipus de *D* majúscula és el d'una uncial de mòdul quelcom més gros.

La *E* sempre és capital romana, encara que d'aspecte més arrodonit, o bé minúscula carolina de mòdul gros.

La *G* és estreta i en forma de 6, sense que generalment l'ull arribi a tancar-se, tot i que en una ocasió la línia que el conforma no sols el tanca sinó que traspasa el primer traç.

La *H* és del tipus uncial o minúscul del mòdul gros amb un llarg reforç quasi horitzontal a la part superior de l'asta.

La *I* és un pal que sembla executat en dos traços, el segon acabat sovint en una petita cua que gira cap a la dreta; o un pal lleugerament ondulat i terminat en direcció esquerra, o una asta coronada per un tret recte bastant llarg i quasi perpendicular al traç vertical; alterna, doncs, el tipus semiuncial i l'uncial, encara que en aquest darrer cas de cos més prim.

La *K* té un pal vertical que fineix en la base amb un lleuger torcement cap a la dreta, el qual forma un ull en quedar tancat pel tercer traç; el segon traç parteix d'un atac ben marcat que es perllonga en una línia que va a finir damunt el tercer. L'aspecte és el de la *i* minúscula enganxada a una *x*. D'altres vegades, la *K* té una mida més ampla en la part inferior degut a un tercer traç no tan ondulat sinó més obert, que no es tanca amb la perllongació de l'asta, girada igualment cap a la dreta en la base i ornada, a més, per una cueta que l'ultrapassa per l'esquerra. En algun cas el tercer traç depassa la línia base d'escriptura per sota.

La *L* presenta un marcat atac en el vèrtex de l'asta, que se sosté en un segon traç, curt i sinuós, que depassa el primer per la banda de l'esquerra.

La *M* és traçada sovint molt cursivament, cosa que dona un aspecte característic als vèrtexs on conflueixen els traços 1-2 i 3-4 ja que formen una mena de llaç; els traços 2-3 estan units.

La *N* ultrapassa la caixa d'escriptura per sota i presenta en el vèrtex del primer pal el mateix llaç que la *M*, degut també a la cursivització, característica aquesta que fa que a voltes el segon traç sigui pràcticament horitzontal i quelcom més gruixut que els altres. Llevat de la *i*, la *N* és l'única lletra que també apareix com a inicial.

La *P* és alta i estreta, amb l'ull petit i tancat, i l'asta de vegades reforçada en la part inferior per un traç ondulos; en aquest cas, la lletra és escrita en tres temps; generalment, però, ho és en dos, sobretot quan la cursivitat és major.

La *Q* pot ser capital en tres traços, de cos estret i acabat en punxa en la part superior i amb cua llarga, ondulada i paral·lela a la caixa d'escriptura. De vegades la cua surt de la part rodona de la lletra, però només tangencialment, sense formar-ne part, i en algunes ocasions fins i tot el cos i la cua no es toquen més que per una fina i curtíssima línia d'enllaç, fruit de la cursivitat que duta al seu extrem féu escriure la lletra d'un sol traç i li donà la forma d'un 2 tancat per dalt. La *Q* també pot presentar-se en la variant de la minúscula de mòdul gros, de la qual es diferencia —a part de per la grandària— per la cua, que no és recta, sinó girada cap a l'esquerra i amb un acabament molt prim. Dins la modalitat de minúscules grosses es pot presentar la variant de *Q* amb panxa quasi partida en dos lòbuls en forma d'*epsilon* que no arriben a tancar-se.

La *R* és de tipus capital, amb un reforç a la part inferior de l'asta, que gairebé s'uneix o s'uneix del tot al traç oblic de la lletra, que sempre és llarg i ondulat. El pal vertical també acostuma a estar rematat en el vèrtex per una

línia d'atac prima i obliqua d'esquerra a dreta. El semicercle, que de vegades està reforçat per una doble línia, pot descansar en el traç oblic o finir en el vertical, i, així mateix, pot prendre el seu punt d'arrencada des del vèrtex de l'asta o des d'un grau més avall d'aquest. El traç oblic, per la seva banda, surt sempre del vertical. La *R*, com la *N*, fa de vegades també de minúscula a interior de la paraula, detall peculiar que es troba en altres manuscrits catalans: la *N* des del segle IX, i la *R* des de la fi del segle XI i al XII.

La *S* pot tenir la curvatura superior semblant a la inferior, la superior més llarga o a l'inrevés, i amb aquests traços tancats sobre ells mateixos o amb l'inferior obert cap a l'esquerra. De vegades presenta, sense ser-ho, l'elegància d'una caplletra i adquireix la forma de dues *S* juxtaposades en la part central i unides en els extrems curvilinis, de manera que la lletra adopta l'aspecte d'un cos de traçat doble amb terminacions bífides. Altres vegades aquesta variant ornamental és un signe de traços molt gruixuts acabats en fines perllongacions decoratives.

La *T* és molt estreta, amb reforç a la base i el traç horitzontal superior molt ondulat, semblant a un signe d'interrogació modern.

La resta de les lletres no apareixen en la modalitat majúscula.

Pel que fa a les minúscules, hem de dir que en general no presenten característiques diferents de les pròpies de l'escriptura carolina. La *a* és de tipus uncial, però en les abreviatures per lletres sobrescrites és sempre oberta, d'origen cursiu. La *b* presenta tothora un atac molt marcat. La *d* pot ser semiuncial o uncial. La *e* té el traç transversal molt llarg; és caudada exclusivament en les paraules *ecclesia* i *hec*. La *f* és molt harmònica, amb asta recta i els traços segon i tercer força marcats. La *g* té l'ull inferior sempre obert. La *h* té un fort atac en la part superior del pal vertical i el traç curvilini desenganxat d'aquell, i arrenca de la base. La *k* és com la majúscula, però de mòdul un xic més petit. La *l* té l'asta quelcom trencada i acabada en notable ondulació cap a la dreta. La *m* té el darrer traç girat també cap a la dreta. La *n* és de traços bastant rectilinis i de peu també girat enfora. La *o* és totalment rodona. La *p*, d'ull començat per sobre de l'atac de la vertical, té una variant molt cursiva, que recorda la *fi* grega. La *q* és escrita en tres temps, és a dir que l'ull és tancat per un traç còncau per sobre. La *r* presenta tres variants, la semiuncial acabada en punxa en la part inferior, la d'origen capital en forma de 2 i la que fa un nexa amb la *i* que té el seu origen en la tradició cursiva i és freqüent en els bons manuscrits carolingis catalans dels segles X i XI; aquest nexa apareix únicament en la paraula *firmari*. La *s* té un marcat atac a esquerra només; la resta és semblant a la *f*. La *t* és petita, amb el traç horitzontal superior molt llarg. La *u* és generalment rodona o semiuncial en les paraules i d'origen capital, fantasiosa, en els numerals. La *x* depassa una mica la línia base d'escriptura per sota. La *y*, de cua llarga, sempre té un puntet al damunt. La *z* és fantasiosa, molt inclinada cap a l'esquerra, com es troba sovint en altres manuscrits catalans.

Dins el capítol de les abreviatures, hem de destacar en primer lloc les típiques dels *nomina sacra* i, com és natural, no hi falten tampoc abreviatures per contracció, per suspensió, per lletres sobrescrits i per signes especials, tal com queda palès en les reproduccions adjuntes. Però en aquest punt Ramon Miró no ofereix novetats dignes d'especial comentari.

Els nexes es deuen generalment a la cursivitat, molt freqüent, però de vegades també a la tradició, segons hem indicat. L'única nota tironiana és la que representa la conjunció *et*. Els signes auxiliars de puntuació són sempre un puntet per indicar tota mena de pausa al llarg del text o emmarcar les xifres romanes referents a preus, quantitats o dates, o tres puntets disposats en forma de triangle per denotar el punt final.

Per grafiar els *signa*, el sacerdot Ramon Miró traçava primer la creu i a continuació l'emmarcava no per mitjà d'un cercle, sinó de lòbuls que tanquen els radis crucials. Denoten també una notable cursivitat.

El segon escrivà de Polinyà del Vallès, pel que fa al nombre de documents escrits, és el també eclesiàstic Ponç (1048 - 1060). Aquest, com no calia esperar altrament donada l'època, se serví, així mateix, de l'escriptura carolina i donà proves evidents d'ésser, com Ramon Miró, un excel·lent cal·lígraf i de gaudir fins i tot d'un pols més ferm que el d'aquell ja que la rectitud del traçat de les seves ratlles d'escriptura, sense cap línia de pauta prèvia, és d'una perfecció realment notable. És per això i per la regularitat de la seva bella cal·ligrafia al llarg dels distints documents, que no vacil·lem a qualificar també la seva escriptura de carolina librària.

El domini de l'art d'escriure que palesa Ponç és un xic més pausat que el que evidencia Ramon Miró, la lletra del qual, com hem vist, té molts trets cursius deguts a la velocitat. En Ponç, però, tot i que no hi falten indicis de cursivitat, hi notem un altre ritme: les lletres en els seus escrits se succeeixen més separades, com si l'autor es delectés més en cada signe particular.

Ponç, com Ramon, és així mateix constant en el mòdul de lletra emprat en cada escrit i en un mateix diploma mai no canvia de grandària, si la manca d'espai final no l'hi impel·leix. Sí que varia, però, de mòdul en els distints documents sense moure's, amb tot, dels límits d'una mida mitjana.

Els seus textos van encapçalats per una caplletra. Aquesta, tanmateix, és de factura més simple que les caplletres, tan bellament ornamentades, de Ramon Miró. Quan la inicial és la *I*, cas quasi general, es tracta d'una *I* majúscula llarguíssima i acabada en cua girada cap a l'esquerra. Sols en una ocasió presenta una *I* amb decoració fitomòrfica, per bé que de realització senzilla i elemental. En una altra oportunitat, la caplletra és una *C* amb una mena d'*èpsilon* que s'adhereix a la part interior de la lletra de manera que recorda la majúscula visigòtica de les inicials i títols.

Pel que respecta als tipus de lletres, n'hi ha de majúscules i minúscules. Les primeres són, en termes generals, d'un mòdul més regular entre elles que

no pas les de Ramon Miró. Són característiques seves les següents: la *A* és de tipus uncial, amb diferents realitzacions cal·ligràfiques, o típica carolina de mòdul més gros.

La *B*, sempre capital, té els traços semicirculars generalment simètrics i llur intersecció no arriba a tocar l'asta, la qual termina en cua descendent a l'esquerra.

La *C* és de realització molt harmònica.

La *D* sempre té una cueta a la base del pal vertical i és de forma proporcionada en els seus elements, si el traç oblic de l'abreviatura no fa que el semicercle s'eixampli per la base.

La *E* o és capital o, arrodonint-se com la uncial, tendeix cap a una carolina minúscula de mòdul gros.

La *F* pot tenir uns marcats reforços en els extrems dels tres traços, tots ells gruixuts, amb el tercer força més curt que el segon, o bé pot tenir un pal vertical gruixut que contrasta amb els traços 2 i 3, més prims i de la mateixa llargària entre ells; en aquest darrer cas, el reforç de la base de l'asta és ondulat i de la mateixa gruixària que aquesta.

La *G* pot ésser de morfologia ben proporcionada, semblant a un 6 amb l'ull obert o tancat, o bé pot adquirir un aspecte desproporcionat amb la part superior molt ampla i replegada sobre ella, i la inferior molt estreta.

La *I* admet diferents realitzacions: pot assemblar-se a la *J* actual, o ser un traç recte acabat en un d'oblic d'igual llargària que el vertical i en direcció esquerra, o bé tractar-se d'un signe gruixut, sinuós i amb reforç superior i inferior, o només superior i terminat en un fi apèndix linial.

La *K* és més alta que ampla i té els traços d'un gruix simètric; la base del pal vertical és ondulosa i arriba a tocar el tercer traç.

La *L* pot ser alta i prima, o curta i ampla; el traç inferior és ondulat.

La *M* replega el primer traç damunt el segon i aquesta meitat de la lletra obté aleshores l'aparença d'una *A* uncial de panxa tancada unida a una altra mena de *A* capital, més estreta i de panxa oberta, els traços tercer i quart.

La *N* ofereix una modalitat amb els traços 1 i 2 pareguts als de la *M* i, per tant, a una *A* uncial de panxa tancada, i amb el traç 3 semblant a una *I* que depassa per sota, cap a l'esquerra, la línia base d'escriptura. En d'altres casos, però, és el primer traç el que recorda una *I* que també ultrapassa la caixa d'escriptura per sota, i els traços segon i tercer tenen forma d'una *U* de base estreta. Una tercera variant de *N*, exclusiva dels *signa*, és com la *mi* grega.

La *O* és alta i estreta, amb els extrems superior i inferior acabats una mica en punxa.

La *P* pot tenir el semicercle obert o tancat, però l'asta sempre està acompanyada d'un suport ondulat a la base.

La *Q* pot assemblar-se a una *A* semiuncial o tenir forma de 2 tancat per dalt.

La *R* és molt harmònica, amb un suport ondulat a la base del pal vertical que sovint toca el traç oblic.

La *S* pot ser capital o minúscula carolina de mòdul gros, aquesta, emperò, sols apareix en els *signa*.

La *T* presenta el traç superior ondulat i és d'una llargària idèntica a la de l'asta, la qual se sosté damunt un reforç perpendicular a aquella sols per la banda de la dreta.

La *V* és aguda o sigui d'origen capital, amb un primer traç molt llarg i lleument partit al mig en dos.

Les lletres restants no estan representades en la modalitat majúscula.

Pel que fa a les minúscules, molt semblants al tipus de Miró, només cal ressaltar en primer lloc que la *N* i la *R* no s'utilitzen mai com a tals. Per la resta, sols és remarcable que la *a* és minúscula uncial i, quan està sobrescrita, cursiva oberta; que la *f* no es diferencia de la *s* sinó per un fi i quasi imperceptible traç transversal que, a més, gairebé mai no es nota a causa del lligam freqüent de la *f* amb la lletra contigua; que solament constatem un tipus de *r*, la punxaguda, la qual sempre depassa per sota la línia base d'escriptura, i que la *z* és com dues línies ondulades paral·leles que estan unides per un traç oblic, o bé té forma de 3 i aleshores ultrapassa per sota la caixa d'escriptura.

Respecte a les abreviatures, n'hi ha, evidentment, per contracció, per suspensió, per lletres sobrescrites i per signes especials, i no hi falten els *nomina sacra*; però en tots els casos sempre en nombre menor a les utilitzades per Ramon Miró. En Ponç, en canvi, hi notem major abundància de lletres sobrescrites sense finalitat abreviatòria que no pas en aquell, que sols les utilitzà molt esporàdicament i en poques paraules.

El sistema de puntuació del sacerdot Ponç també és senzill: un punt indica tota mena de pausa o emmarca les xifres, i, en lloc dels tres puntets de disposició triangular que Ramon Miró feia servir per tal de denotar el punt final, Ponç utilitza una llarga línia que surt de la darrera paraula escrita, sempre *supra*.

Els *signa* del sacerdot Ponç, per últim, són completament circulars amb una creu a l'interior.

Donats els límits d'espai d'aquest article, ometem la consideració detallada de les característiques paleogràfiques dels altres escriptors de Polinyà, els quals apareixen menys prolífics sigui per una activitat menor sigui per pèrdua dels seus escrits. Tanmateix, no volem acabar aquest capítol sense

deixar constància que l'escriptura carolina de tipus librari també fou emprada a Polinyà pels sacerdots Folc (1066) i Pere (1093-1095), i pel levita Isarn Sal·la (1054-1068), observació que ens fa pressuposar una mateixa escola per a tots aquells eclesiàstics: segurament la catedralícia de Barcelona.

LLETRES MAJÚSCULES DEL SACERDOT RAMON MIRÓ

A A A A B B B B b c c d d d e e e

f f f g h i j k k k l m m m

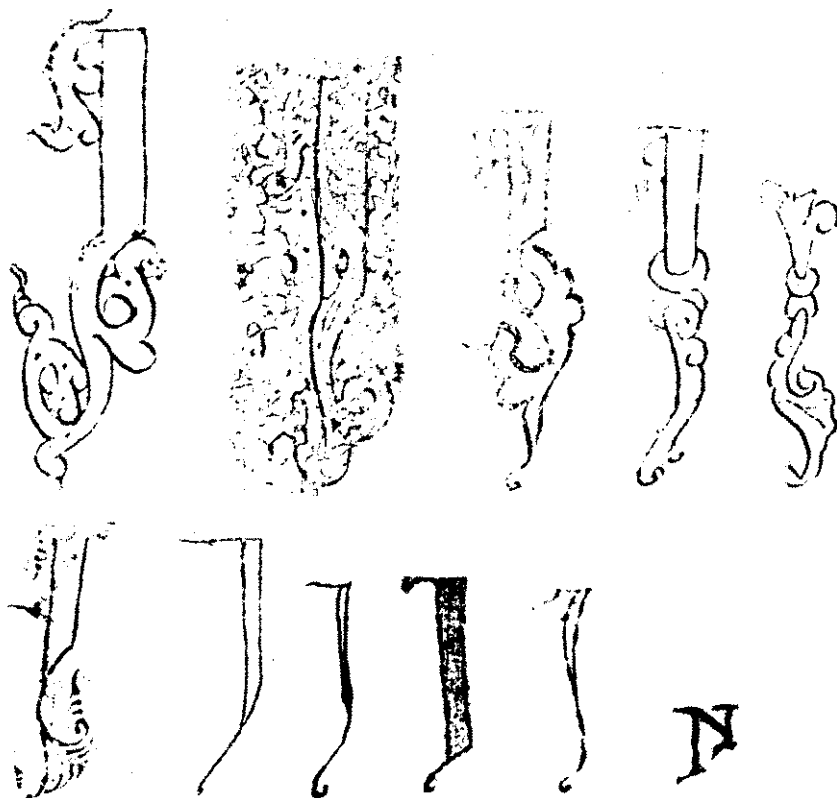
n n e e e e e o o o o o q q q

r r R r r r s s s S S S I

LLETRES MINÚSCULES DEL SACERDOT RAMON MIRÓ

a a w l e d o e f g h i
k l m n o p q r z n
f t u w x y m

CAPLLETRES DEL SACERDOT RAMON MIRÓ

ABREVIATURES PER CONTRACCIÓ DEL SACERDOT
RAMON MIRÓ

abē	abent	mō	meo	t̄b	tibi
augi	augusti	nb	nobis	t̄b	tibi
bnard	Bernard	nne	nomine	ānno	termine
dnio	dominio	nȳm	nostrum	q̄z	tempore
eccl̄am	ecclesiam	om̄s	omnes	q̄ra	terra
ēē	esse	Qd	quod	ut	uobis
em̄dat̄	emendatas	st̄d̄cl̄	subdiaconus	uēdre	uendere
f̄m̄a	femina	sc̄dn	secundum	ut	uel
l	uel	sim̄t	simul	uq̄n	uestrum
mi	mihi				

ABREVIATURES PER SUSPENSIO DEL SACERDOT
RAMON MIRÓ

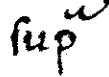
aut̄	autem	ex̄nd̄	exinde	m̄r.	meridie
cū	cum	fuer̄	fuerunt	namq̄.	namque
d̄	de	i	in	occ̄.	occiduo
dec̄mb̄	decembris	iā	iam	ſ	sancti
ē	est	int̄	inter	sic̄	sicut
en̄	enim	k̄	kalendas	tā	tam
et̄iā	etiam	mat̄	mater	triplic̄it̄	tripliciter

ABREVIATURES PER SIGNES ESPECIALS DEL SACERDOT
RAMON MIRÓ

aliquis	aliquis	et	quia
atq.	atque	ilarique mente	sed
x	decimum	namque	Seruedei
dicitur	dicitur	per	turpissima
earum	earum	Petro	uendimus
eius	eius	prenotata	uerbis
eorum	eorum	pro	ullusque
esse	esse	propter	uniuerse
et	et	qui	usque

**ABREVIATURES PER LLETRES SOBRESCRITES I NOMINA SACRA
DEL SACERDOT RAMON MIRÓ**

	aqua
	antiqua
	modo
	qui
	quia
	quicquid

	quod
	supra
	uero
	Dei
	Domini
	Christi

LLETRES MAJÚSCULES DEL SACERDOT PONÇ

A A A A A A B B B C D D D

E E E E E F F G G G I I I I

K L L L M M N N N O

P P P Q Q Q R S S T V

LLETRES MINÚSCULES DEL SACERDOT PONÇ

a b c d e f g
 h i k l m n o p
 q r s t u v x z

CAPLLETRES DEL SACERDOT PONÇ

A B C D E

ABREVIATURES PER CONTRACCIÓ DEL SACERDOT PONÇ

<i>dn̄o</i>	dominio	<i>luce</i>	leuite	<i>om̄a</i>	omnia	<i>simt</i>	simul
<i>eccl̄a</i>	ecclesia	<i>m̄h</i>	mihi	<i>p̄br</i>	presbiter	<i>ēpr</i>	tempore
<i>ēpr̄s</i>	emptores	<i>nb</i>	nobis	<i>qm̄do</i>	quomodo	<i>tūc</i>	tunc
<i>ēē</i>	esse	<i>nb̄s</i>	nobis	<i>q̄d</i>	quod	<i>ut</i>	uel
<i>fb̄ru</i>	februarii	<i>n̄m̄a</i>	nomina	<i>sc̄i</i>	sancti	<i>ur̄o</i>	uestro
<i>f̄m̄a</i>	femina	<i>nr̄m</i>	nostrum	<i>sc̄o</i>	seculo	<i>ub̄s</i>	uobis

ABREVIATURES PER SUSPENSÍO, LLETRES SOBRESCRITES I
SIGNES ESPECIALS DEL SACERDOT PONÇ

		<i>quicquid</i>	quicquid			
<i>aut̄</i>	autem	<i>sup̄</i>	supra	<i>& & &</i>	et	
<i>cū</i>	cum			<i>int̄</i>	inter	<i>q̄</i> qui, que
<i>d̄</i>	de	<i>adalet</i>	Adalet			<i>q̄</i> que
<i>enī</i>	enim	<i>alioꝝ</i>	aliorum	<i>pp̄</i>	propter	<i>sed̄</i> sed
<i>fec̄</i>	fecit	<i>arborib;</i>	arboribus	<i>p̄sencia</i>	presencia	<i>similit̄</i> similiter
<i>fuer̄</i>	fuerunt	<i>atq;</i>	atque	<i>p̄</i>	pro	<i>suoz̄</i> suorum
<i>k̄</i>	kalendas	<i>xm̄</i>	decimum	<i>neq;</i>	neque	<i>sup̄</i> super
<i>fic̄</i>	sicut	<i>ēē</i>	esse	<i>p̄</i>	per	<i>ēra</i> terra

NOTES

- (1). Vegi's J. SANABRE, **El Archivo Diocesano de Barcelona**, Barcelona, 1947, pàg. 112.
- (2). Sobre tots aquests aspectes, vegi's el nostre estudi **L'Arxiu Antic de Santa Anna de Barcelona del 942 al 1200. Aproximació històrico-lingüística**, 3 vols., Barcelona 1985.
- (3). En el nostre treball suara citat, tots els diplomes hi són analitzats des del punt de vista lingüístic, però només cent vint-i-vuit fan referència directa a la història de la col·legiata de Santa Anna de Barcelona i cent-un a la canònica de Santa Eulàlia del Camp.
- (4). Sols en el **Liber Feudorum Maior. Cartulario real que se conserva en el Archivo de la Corona de Aragón**, editat per F. MIQUEL ROSSELL, 2 vols., Barcelona, 1945, hi trobem dues notícies respecte a Polinyà i a un important personatge relacionat amb aquesta població: els docs. 468 i 339 de l'edició de F. Miquel, que corresponen als docs. 23 i 27 del nostre aplec diplomàtic.
- Per la seva banda, el **Cartulario de Sant Cugat del Vallès**, editat per J. RIUS SERRA, 3 vols., Barcelona, 1945-1947, és més generós pel que fa a referències relatives a personatges que tingueren alguna relació amb Polinyà: els docs. 136, 295, 516, 821, 822, 856, 930, 948, 961, 1011, 1041, 1042, 1045, 1071 i 1102 de l'edició de J. Rius, i els nostres docs. 3, 6, 12, 82, 84, 87, 88, 95, 96, 100, 103, 104, 105, 108 i 110.
- (5). Pel que sabem, només existeixen els necessàriament breus estudis de C. GOMIS, «Polinyà del Vallès», dins **Provincia de Barcelona**, volum de la **Geografia General de Catalunya** dirigida per F. CARRERAS Y CANDI, Barcelona, (s.d.), pàg. 348; de C. MASSANA, «Polinyà del Vallès», article de la **Gran Enciclopèdia Catalana**, vol. 11. Barcelona, 1978, pàgs. 743-744, i de J. PAYOLA, «Polinyà del Vallès», dins la **Gran Geografia Comarcal de Catalunya**, vol. 6, Barcelona, 1982, pàgs. 187-190.
- (6). El resum que oferim aquí recull bàsicament, en els aspectes estrictament històrics, un extracte de la conferència donada el 10 de juliol de 1983 al local del Magnífic Ajuntament de Polinyà del Vallès. Per a més precisions, hom pot veure **Diplomatari de Polinyà del Vallès. Aproximació a la història d'un poble del segle X al XII**, Universitat Autònoma de Barcelona 1985, on tracem la història de Polinyà més detalladament. Aquest llibre es complementa amb un apèndix documental. Per això, quan citarem un document, ho farem sempre segons la numeració que tingui en aquest treball.
- (7). Fins ara hom creia que Polinyà del Vallès era documentat per primera vegada el 973, data que correspon, sens dubte, a la del nostre doc. 2.
- (8). En l'escriptura hom diu concretament que la venda era de la *villa que dicitur Pauleniano*, però no s'ha d'entendre per aquestes paraules que els comtes van vendre tots els aïlls i propietats continguts en els termes de la població, sinó tan sols els drets públics; altrament, no s'explicaria la presència de diversos aloers en altres diplomes del segle X. Sobre la problemàtica que amaga el terme *villa* en aquesta època, vegi's P. BONNASSIE, **Catalunya mil anys enrera (segles X-XI)**, vol. 1, Barcelona, 1979, pàgs. 188-191.
- D'altra banda, el preu de venda sembla important segons que es desprèn d'algunes operacions enregistrades en altres escriptures, on hom esmenta les peces de plata. Vegi's J. BALARI, **Orígenes históricos de Cataluña**, Sant Cugat del Vallès, 1964, vol. 2, pàg. 695 i F. UDINA, **El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos**, Barcelona, 1951, docs. 206 i 213.
- Sobre les peces de plata, hom pot veure, a més, J. BOTET i SISÓ, **Les monedes catalanes. Estudi y descripció de les monedes carolíngies, comtals, senyoriales, reials y locals pròpies de Catalunya**, vol. 1, Barcelona, 1908, pàgs. 26-27; F. MATEU LLOPIS, **Glosario hispánico de numismática**, Barcelona, 1946, pàg. 162, i P. BONNASSIE, **Catalunya mil anys enrera (segles**

X-XI), Barcelona 1979-81, vol. 1, nota 29, pàg. 328, on diu: "(El mot **pesa**) indica un pes (el pes aleshores en ús per a la pesada del metall fet moneda), però ignorem quin".

(9). Per a la toponímia medieval de Polinyà, vegi's el nostre treball **La toponímia de Polinyà del Vallès en els segles X, XI i XII** (en premsa).

(10). Polinyà, municipi del Vallès Occidental, estén els seus termes actuals fins on arriben els de Sentmenat i Palau-solità al nord, el de Santa Perpètua de Mogoda al sud i sud-est, i el de Sabadell a l'oest; la riera de Caldes marca el límit oriental. Vegi's al respecte J. PAYOLA, *op. cit.*, pàg. 187.

(11). Vegi's els docs. 17, 25, 26, 47 i 115.

(12). Tal vegada calgui veure en el nostre Galí el mateix personatge que esmenta F. CARRERAS CANDI, "Lo Montjuich de Barcelona", **Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona**, VIII (1903), pp. 195-450, més especialment pp. 332 ss. Una néta d'aquest darrer Galí, Dispòsia, fou la primera esposa de Mir Geribert.

(13). Aquesta és l'opinió de J. BALARI, *op. cit.*, vol. 1, pàg. 39. P. AEBISCHER, **Études de toponymie catalane**, *Memòries de l'Institut d'Estudis Catalans*, t. 1, Barcelona 1926 pàg. 122, després de recollir el parer de Skok i Meyer-Lübke, que suposaven per a Polinyà un ètim PAULINIUS, pensa, per la seva part, que "*il ne serait pas impossible, toutefois, qu'il s'agisse de POLLINIUS (Schulze 366)*" i, finalment, també que "*il ne serait pas impossible (...) que Polinyà soit un *Polemnianum*".

(14). Com ens recorden C. BATLLE-J.F. CABESTANY i S. CLARAMUNT, "El desenvolupament dels nuclis de població", dins **Història de Catalunya Salvat**, vol. 2, Barcelona, 1979, pàg. 181, hi havia, segons J. Font Rius, diferents tipus de viles: les que tenien el seu origen en *vici* o en *villae* romanes —cas de Polinyà—, les que s'havien format al voltant d'una parròquia, castell o monestir, i les viles noves.

(15). Correspon al doc. 136 del **Cartoral de Sant Cugat del Vallès**.

(16). Estem segurs que Miró de les Gunyoles és la mateixa persona que Miró Llobet, fill de Galí, i és que no hem d'oblidar que aquest deixà els seus aïous de les Gunyoles a la seva muller i, morta aquesta, al seu fill (cfr. doc. 3). Per a la genealogia, vegi's més endavant el quadre.

(17). El significat exacte de *casale* no sempre és fàcil d'escatir. De les diferents accepcions que acostuma a prendre, aquí possiblement té la de «edifici rural no destinat a habitació», vegi's **Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae. Voces latinas y romances documentadas en fuentes catalanas del año 800 al 1100**, compilado y redactado por M. BASSOLS DE CLIMENT, J. BASTARDAS PARERA, R. QUEVEDO SENSAT, T. GRACIA SAHUQUILLO, fasc. 4, Barcelona, 1965, s.v. *casalis*, pàgs. 420-424.

(18). Vegi's A. Mª ALCOVER-F. DE B. MOLL, **Diccionari Català-Valencià-Balear**, t.2, Palma de Mallorca, 1978z, s.v. *braça* i *braçada*, pàg. 642.

(19). Directament o indirecta es refereixen als Bonfill-Santa Coloma setanta-un documents, trenta-set del segle XI (docs. 21, 24-26, 29, 31, 35-39, 41-48, 51, 53-65, 68, 69, 72 i 73) i trenta-quatre del segle XII (docs. 76-78, 80-84, 86, 88-91, 93-96, 98-99, 101, 103-106, 108, 110, 112, 114-116, 120, 121, 123 i 124).

(20). Vegi's més endavant l'arbre genealògic de la família, i la nota 21.

(21). El fet que Sança i la seva germana Ermessenda es disputessin, amb els seus respectius esposos, unes propietats que havien estat de llur pare, Miró Sal·la, i de la seva germana Verònica, ens fa pensar que Quínxol, antiga propietària dels extensos aïous de Polinyà objecte de litigi, així mateix entre Sança i Ermessenda, fou també parenta d'aquestes i molt probablement tia materna, ja que sembla que les propietats inicials de Sança a Polinyà li venien de la seva mare segons que és després del doc. 36. Aquesta observació ens permet de fer de la mare de Sança o, si més no, d'ella mateixa una descendent de Galí, ja que és evident que Quínxol n'era néta. Per a tots aquests parentius, vegi's més endavant l'arbre genealògic.

(22). Vegi's més endavant, quan parlem de la sagrera de l'església de Sant Salvador.

(23). Només considerant aquesta quantitat monetària, tres mil tres-cents quaranta-nou sous, i prenent com a base el preu aproximat d'una mujada de vinya al Vallès en el període 1011-1020 (cfr. P. BONNASSIE, *op. cit.*, vol. 2, pàg. 356) s'hauria pogut comprar 76.113636 mujades, de vinya, això és, unes 3726, 9041 hectàrees. És clar que els Bonfill-Santa Coloma amb les terres compraren moltes vegades cases i altres béns que encarririen l'hectàrea, amb la qual cosa l'extensió adquirida seria menor.

(24). La manca de compres seguida d'aquesta venda no implica necessàriament falta de vigor en els descendents de Bonfill i de Sança, ans al contrari pot ésser exponent de la voluntat de voler aprofitar una bona oferta, puix que per unes possessions i drets valorats en quatre-cents morabatins n'aconseguien mil cinc-cents. En efecte, aquell valor es desprèn de la clàusula testamentària de Guillem de Santa Coloma per la qual donava al seu fill la possibilitat de quedar-se els alous i senyoratge de Polinyà, si abonava la referida quantitat a la seva germana Berenguera, facultat que, per cert, no exercí.

(25). Aquesta donació, sens dubte, és la causa primera que la majoria de les escriptures relatives a Polinyà del Vallès es conservin a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, custodi dels pergamins de l'antiga canònica regular de Santa Eulàlia del Camp.

(26). El pergami està deteriorat a l'altura del cronograma, amb tot hom pot dir, a tenor de les referències indirectes, que la data del document degué ésser pròxima a 1197.

(27). Vegi's la nota 24.

(28). S'ha dit que els priors de Santa Anna de Barcelona tingueren la jurisdicció de Polinyà (C. GOMIS, *op. cit.*, pà. 348 i C. MASSANA, *op. cit.*, pà. 744). Això, efectivament, és cert, però només en la mesura que el monestir de Santa Anna rebé els drets damunt Polinyà de la canònica regular de Santa Eulàlia del Camp, que és la que, al temps del priorat de Pere, els adquirí de Berenguera de Santa Coloma. Sobre els senyors jurisdiccionals de Polinyà, vegi's més endavant la seva relació completa.

(29). En el doc. 78 també hom parla d'un pastor i de jovers.

(30). Alguna vegada també van fer servir les mesures de Sunifred Malanyec.

(31). Vegi's la nota 26.

(32). En concret, els drets i propietats que Sança i el seu marit tingueren a Polinyà passaren, com hem vist, a Berenguer Bonfill, d'aquest al seu germà Guillem Bonfill, el qual en el seu testament fragmentà la propietat entre els seus fills Bernat i Ponç, i encara deixà un mas per a cadascuna de les seves filles: Guillemma, Sança i Elliardis; de tota manera, Guillem Bonfill afavorí més el seu fill Bernat *per meliorationem*. Bernat Guillem deixà el seu patrimoni de Polinyà a Guillem de Santa Coloma i aquest, al seu fill homònim, que el passà a la seva filla Berenguera, la qual el vengué a Santa Eulàlia del Camp, és a dir que, fins aquest darrer moment, Polinyà va anar sempre lligat al destí del fill hereu dels Santa Coloma.

(33). Vegi's la nota 28.

(34). Per al priorologi d'aquestes dues canòniques regulars, vegi's l'Arxiu Antic de Santa Anna...

(35). J. CAMPILLO, *Speculum titulorum ecclesiasticorum*, manuscrit del segle XVIII conservat a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, en el t. 5, fol. 715, situa aquest primer esment en l'any de 973, a partir del qual diu *deducitur antiquitatem huius ecclesiae fore notabilem*.

D'altra banda, pel que fa a la data de la consagració de l'església de Sant Salvador, J. PAYOLA, *op. cit.*, pàg. 189, diu que tingué lloc el 1122.

(36). J. PANYOLA, *op. cit.*, pàg. 188.

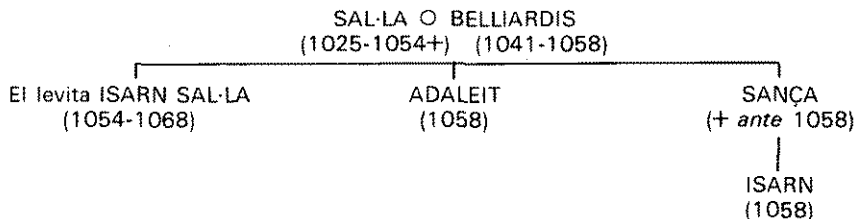
Mentre l'opinió de J. Panyola pot ser certa, no té cap fonament documental l'afirmació de K. KENNELLY, "Sobre la paz de Dios y la sagrera en el condado de Barcelona 1030-1130)", dins *Anuario de Estudios Medievales*, t. 5, pàg. 129, quan diu: "*Según las noticias que poseemos, Sant Salvador pertenecía en un principio al seglar Santa; y aunque el obispo y el cabildo tenían algunos derechos, Santa era dueño de varios sacraros en Polinyà. Dos hijas de este Santa poseían porciones de los sacraros casi tan extensas como las de sus hermanos. Una de ellas, Adelaida, vendió a su madre parte de su herencia en 1058; entre las propiedades vendidas se citan un sacrario en la sagrera de Sant Salvador (...) Sancha, la segunda hija, y su marido, Bonfill Odesindi, adquirieron sacraros a cambio de un préstamo hecho a Oliva Goltret y a su esposa Malbergina, en 1057*".

Aquestes paraules, òbviament, són errònies. Hom no pot deduir que Sal-la fos propietari de l'església de Sant Salvador pel mer fet que tingués diversos sagrers. Segons aquest raonament, altres propietaris de sagrers testimoniat també podrien ser-ho de l'església.

Observi's, d'altra banda, la confusió entre Sança, germana del levita Isarn Sal-la, i Sança, muller de Bonfill Odesind. Aquesta confusió fa dir a l'autora més endavant, pàg. 130: "El

testamento redactado por Isarn, en 1059, antes de su viaje a Roma, habla de Sancha como si ya hubiera muerto. Tal vez esté equivocada la fecha de este documento: la inclusión del adjetivo "condam" difícilmente puede ser accidental. Sin embargo, en 1067, Sancha y su marido Bonfill hicieron una transacción por la que adquirieron más sacraríos en Sant Salvador". I en la nota 86 de la mateixa pàg. afegeix: "Esta aparente discrepancia se explica, probablemente, por el hecho de que la parte del testamento en que se nombra a Sancha, como ya difunta, está añadida al documento original. Entre ambas partes queda un espacio libre como para unas dos líneas; la adición no lleva fecha distinta del resto".

L'explicació, com diem, és que es tracta de dues persones. Sobre la muller de Bonfill Odesind, vegi's l'arbre genealògic de la família Santa Coloma, i sobre l'altra Sança, heus aquí la petita genealogia de la seva família:

(37). La mateixa actuació política del bisbe-vescomte així fa pressuposar-ho. Sobre aquest bisbe, vegi's S. PUIG y PUIG, **Episcopologio de la sede Barcinonense. Apuntes para la historia de la Iglesia de Barcelona y de sus prelados**, Barcelona, 1929. pàgs. 107-114.

(38). Sobre aquests fets, vegi's P. BONNASSIE, *op. cit.*, vol. 2, pàg. 73^{ss}.

(39). Sobre les sagreres, a més de K. KENNELLY, *op. cit.*, hom pot veure P. BONNASSIE, *op. cit.*, vol. 2, pàgs. 110-112.

(40). Respecte a la sagrera de Sant Salvador, K. KENNELLY, *op. cit.*, pàg. 128, diu: "*Con fecha anterior a la donación episcopal, la sagrera de Sant Salvador aparece registrada, como perteneciente al párroco, en el testamento de un tal Sanla. Este, identificado como presbítero en 1067, legó a su hijo Isarn, clérigo, algunos sacraríos.*" ("Et ad Isarnus filio suo ipsos sacraríos quod abebat ante ostium Sancti Salvatoris") *La heredad en cuestión consistía en la tradicional casa del párroco y un huerto; Isarn ocupó la casa durante cinco años, hasta que tuvo que ordenar sus negocios antes de partir a Roma*".

Aquí, l'autora sembla confondre sagrers —*sacrarii*— amb sagrera —*sacraria*—. Lògicament la possessió de sagrers no implica la propietat total de la sagrera. A aquest error, s'hi afegeix, a més, el d'interpretar paleogràficament *Sanlani presbytero* on diu *Sanlani Petro* i fer, sense justificació, d'aquest personatge el pare del levita Isarn, fill, com sabem, de Sal-la i de Belliardis, i no d'un suposat i inexistent Sal-la prevere.

(41). No cal sinó observar el nombre petit de signatures autògrafes en els nostres textos, reduïdes quasi exclusivament a les de clergues i eclesiàstics. Pensi's que ni el mateix fundador de la saga dels Santa Coloma, Bonfill Odesind, no sabia escriure i que els altres membres de la família senyorial no firmaren mai tampoc de pròpia mà. Sobre el particular, vegi's també les notes 55 i 56.

(42). Vegi's el doc. 1261 del **Cartoral de Sant Cugat**.

(43). *Ibidem*, doc. 1319.

(44). *Ibidem*, doc. 1372.

(45). Dins J. MARTÍ, **Resumen de instrumentos del arxiu de Santa Anna de Barcelona fet per _____, canonge regular de las Avellanas**, obra manuscrita del segle XVIII conservada a l'Arxiu Diocesà de Barcelona.

(46). Dins J. PASQUAL, **Sacrae Cathaloniae Antiquitatis Monumenta**, manuscrit del segle XVIII conservat a la Biblioteca de Catalunya.

(47). Hem diferenciat els quatre erudits anònims per les distintes característiques cal·ligràfiques de llur lletra i els hem anomenats A, B, C i D respectivament. Per a més precisions sobre aquests personatges, vegi's **L'Arxiu Antic de Santa Anna...**

(48). Dins l' "*Appendix quorundam veterum analectorum ex medio aevo*", inclòs a A. CAMPILLO, *Disquisitio methodi consignandi annos aerae christianae ac disertatio monetarum Barcinonensis cum appendice 30 veterum analectorum*, Barcinone, 1766.

(49). Vegi's la nota 4.

(50). Dins J. MAS, *Notes històriques del bisbat de Barcelona*, 13 vols., Barcelona 1906-1915.

(51). Dins E. FLÓREZ, *España Sagrada. Theatro geográfico-histórico de la Iglesia de España*, vol. 29, Madrid, 1859, pàgs. 465-466.

(52). Aquest costum queda ben especificat en un diploma de 1146. Es tracta del doc. 258 de la nostra edició de *L'Arxiu Antic de Santa Anna...*, on hom dóna la cronologia segons els anys de l'Encarnació i també segons els anys del regnat dels reis francesos *iuxta patrie nostre consuetudinem*.

(53). Vegi's al respecte A. ARAGÓ i J. FONT, "Any de l'Encarnació" s.v. "Any", dins la *Gran Enciclopèdia Catalana*, vol. 2, Barcelona, 1970 i A.M. MUNDÓ, "Era cristiana" s.v. "Era", dins la *G.E.C.*, vol. 6, Barcelona, 1974.

(54). Aquest document pertany, com hem dit, a l'edició de J. Rius, la cronologia dels quals textos fou objecte d'atenció de F. UDINA, "Unas rectificaciones al Cartulario de Sant Cugat", dins *R.D.E.*, 3ª època, XXXV, 1959, pàgs. 63-77. Les dates canviades pel professor Udina es reproduïxen com a nota a P. ROCA, *Índex toponímic del Cartulari de Sant Cugat del Vallès*, Sabadell, 1981, pàg. 135.

(55). Sobre el particular, vegi's J. TRENCHS, "Entorn de la *ignorantia litterarum* en documents catalans dels segles X-XI", dins *Miscel·lània Aramon i Serra*, vol. 3, Barcelona, 1983, pàgs. 573-582.

(56). Sobre els aspectes culturals de l'època estudiada per nosaltres, vegi's A.M. MUNDÓ, "La cultura i els llibres", dins *Història de Catalunya Salvat*, vol. 2, Barcelona, 1979, pàgs. 262-274, i respecte al saber de lletra dels diferents estaments socials, vegi's particularment la pàg. 267.

(57). Són els docs. 1, 2, 4, 5, 7, 9, 10-17, 19, 21, 22, 24-45, 47-49, 51, 53-55, 57-61, 63-66, 69-71, 73, 75, 76, 79, 85, 101, 106, 107, 109, 111-121, 123 i 124.

(58). Vegi's l'apartat dedicat als preveres de Polinyà.

(59). Sobre els Corró, hom pot veure algunes consideracions a l'*Arxiu Antic de Santa Anna...*

(60). Hem de tenir en compte, però, que el doc. 14 és un regest i que segurament l'autor del resum ometé d'especificar el nom de l'escrivà.

(61). Aquesta llista és la de tots els qui redactaren algun escrit relacionat amb Polinyà, però els escriptors propis d'aquesta localitat foren només els seus sacerdots. Per tant, la llista que hem donat d'aquests és també la dels escriptors del poble.

(62). Haig d'agrair al Dr. A.M. Mundó la seva ajuda en la redacció d'aquest capítol, el qual ha millorat amb suggeriments i esmenes.